

ČAČVINA (KRATKI POVIJESNI PREGLED)

JOSIP ANTE SOLDO
Sinj

UDK: 949.713 Čačvina
Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 10. IX. 1993.

Istočno od gradića Trilja, iznad prodoline kojom se probija put od Sinjskog polja prema kamenitom Aržanu, Tigarici i spušta k plodnom Livanjskom polju, diže se visoki, strmi brežuljak i na njemu ostaci stare tvrđave Čačvine. O tom, u nauci malo poznatom preostatku prošlosti, posvećujemo ovaj kratki zapis, zamoljen od domoljubnih stanovnika tog kraja.

1.

Na razmeđu dvaju gorskih masiva koji okružuju Cetinsku dolinu s istoka i juga - Dinare i Mosora - diže se još iz srednjeg vijeka utvrda Čačvina.¹ Ona je s nešto nižom, kasnije podignutom utvrdom Nutjak, na zapadnoj strani rijeke Cetine, sprečavala, ali i bila na udaru feudalnih snaga iz Bosne, Hercegovine ali i naroda iz Poljica. U ranom srednjem vijeku Čačvina je stajala na granici starohrvatskih županija Cetine, Hlijevna (Livna) i Imote (Imotskog). Ispod nje je moguće bio grad Velicin Konstantina Porfirogeneta.² Njeni stražari čuvali su sigurnost puta prema plodnom Sinjskom polju, prema »Triljskom brodu« (kasnije: Brodariću), kao i prostranstva čak do Posušja i mora (Vrulje). Prodoline ispod Čačvine i od Ciste prema rijeci Cetini bile su važne jer se njima odvijala trgovina što se iz Bosne spuštala prema Primorju i obratno, ali i zbog kretanja stočara - Vlaha. Njihovi prodori bili su toliko

1 O Čačvini je jedino pisao: S. ZLATOVIĆ, Topografičke crtice, *Starohrvatska prosvjeta* 3./1897., br. 2., str. 61.

2 N. KLAIĆ, *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb 1972., str. 43.

jaki da su oni već u vrijeme prevlasti Bribiraca (XIV. st.) bili značajni dio stanovništva u Cetini. Iako je Hrvata bilo mnogo više, ipak, kao stočari, trgovci pa i vojnici igrali su u njoj viđenu društvenu ulogu. Nedostatak većih plodnih površina u blizini tvrđave nije dopuštao stvaranje naselja ispod nje i stoga je ostala usamljena tvrđa na granici hrvatskih županija, kasnije kneževina.

Čačvina se kao »castrum« - tvrđava spominje u spisima tek godine 1371. Ipak, može se pretpostaviti da je postojala i prije a na to mogu odgovoriti arheološka istraživanja.³

2.

Nekako u isto vrijeme kao i na drugim područjima Hrvatske, Cetinska županija je prešla pod vlast hrvatskih velikaških rodova.

U miru (1244.) između Splitsana i Trogirana⁴ spominju se Stjepko, Nelipac, Danijel, Kristofor, Krajnik i drugi kao pristaše Trogirana. Oni su predstavnici »rođačke skupnovlade«. Po nekim povjesničarima takva zajednička vlast rođaka odgovarala je stočarskome stanovništvu Cetine. Pa i godine 1272. »comes Stepcius de Cetina« upravljao je kneštvom sa svojim rođacima Vučetom, sinom Predislava i Predislavom, sinom Hvalimera.⁵ Oni su kao kraljevski velikaši priznavali na prijelazu u XIV. stoljeće vlast moćnih Bribiraca. Sinovi Pavla Bribirskog nosili su naslov »cetinski knez« a nisu stajali pod vlašću kralja nego Pavla Bribirskog.

Preuzimanjem starohrvatskih županija, hrvatski velikaši održali su jedinstvo zemalja kopnene južne Hrvatske nakon izumiranja domaće dinastije. Vlast velikaša, neki ih zovu dinasti, proširila se nekako od Zrmanje do Neretve. Takve prostorno velike kneževine mogle su se više stoljeća suprotstavljati neprestanoj težnji Mlečana za probaljem. Na žalost, to nisu shvaćali

---

3 U dvorištu Roka Bilonjića nalazio se votivni žrtvenik Merkuru, što je nađen na njivi Križine i Talijsa, zanimljiv zbog dedikanta »Aioia«, imena koje se kod nas na još jednom spomeniku nalazi. Taj natpis ukazuje da je rimska cesta prolazila po prilici kuda ide i današnja: B. GABRIČEVIĆ, Neobjavljeni rimski natpisi iz Dalmacije, VAHD, 53.-54./1961.-1967., str. 238.-239.

4 C. D., sv. IV., str. 235.-236.

5 J. A. SOLDI, Cetine - srednjovjekovna županija i kneštvo Nelipića, *Sinjska spomenica*, Sinj 1965., str. 74; N. KLAIĆ, Društvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj s posebnim obzirom na njegov razvitak u Cetinskoj krajini, *Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka*, Split 1984., str. 265.-271.

hrvatsko-ugarski vladari, ali ni građani priobalnih gradova, ponosni na svoje stare privilegije i tradicije. Gradska autonomija i njena obrana bila je opsesija građana. Stoga su priznavali onu vlast koja im je to osiguravala. Stoga odijeljeni jedan od drugoga, nisu gradski stanovnici mogli povezati Zagoru sa sobom pa niti u vremenu prevlasti hrvatskih velikaša jer su i njih kao knezove gradova prihvaćali više kao strance, nego predstavike svog naroda. Stoga će nad južnom Hrvatskom biti vječno sjena borbe raznih suprotnih interesa, pa i stranih. Često nepotrebni sukobi, mijene vlasti, odrazit će se i nad Čačvinom, utvrdom cetinskih knezova, kasnije gospodara Hercegovine i u konačnici Osmanlija.

3.

O Čačvini u vrijeme prevlasti Bribiraca ne zna se ništa. Mogli bismo pretpostaviti da se tada počela dizati na granici prema Bosni, ali će se u spisima pojaviti tek za Nelipića.

Naime, padom Mladena II. Bribirskog (1322.) glavnu ulogu u južnoj Hrvatskoj počeo je igrati Ivan Nelipac (Nelipić). Međutim, nakon njegove smrti (1344.), njegova udovica morala se odreći kraljevskog grada Knina i pounskih tvrđava a njegov sinčić Ivan II. (1344.-79.) dobio je kastrum Sinj s kneštvom Cetinom i što mu je pripadalo, sigurno i kastrum Čačvinu (1345.).⁶ Iako je time Ivan postao kraljev velikaš, ipak nije mogao mnogo djelovati u Cetini jer je Nelipić, kao nasljednik Bribiraca, ostao gospodar slobodnih Hrvata, a i Vlaha, na području Cetine. To etničko dvojstvo u cetinskom kneštvu bit će prisutno tijekom cijeloga srednjovjekovlja.

Iz polovice XIV. stoljeća postoji isprava koja svjedoči o trgovini preko »Triljskog broda«. Kao obično, o tome se redovno doznaje preko sporova ili ne baš uvijek časnih čina. Naime, oko godine 1371. opljačkani su bosanski trgovci kad su se iz Splita vraćali kući noseći sol i drugu trgovačku robu. Zbog toga splitski građani, kraljevski tridesetničari i zakupnici soli Ivaniš Ciprijanov i Dionizije Ilijin, zamolili su splitski kaptol da pošalje nekoga tko će u Sinju, Čačvini (»Zezinaz«) i Bistrici (grad u župi Livno) sa splitskim

---

6 J. A. SOLDO, *n. dj.*, str. 76. i sl.; D. LOVRENOVIĆ, Cetinski knez Ivaniš Nelipčić u političkim previranjima u Dalmaciji krajem 14. i tokom prvih decenija 15. stoljeća, *Ist. za istoriju u Sarajevu, Prilozi* 21./1986., 22., str. 199.-220.

plemićem Markom Krištolovim Papalićem protestirati zbog pljačke. Kaptol je za to odredio kanonika Ivana Cvitkova.⁷ Oni su stigli u Cetinu i pred franjevačkom crkvom sv. Marije ispod Sinja, Papalić je optužio za zlodjelo sinjske podkaštelane Ivana Dminovića, Grdomila Ugrina (Ugričića) i Mahalčića, te kaštelane u Čačvini Perka Ježevića i kaštelana hrvatsko-dalmatinskog bana Nikolu Szenchyja (1358.-68.) u Bistrici. Splitski su poslanici tražili štetu za oduzetu robu u visini od 20.000 zlatnih dukata. Tijekom istrage kaštelani Čačvine i Bistrice priznali su pljačku i obećali da će povratiti otete stvari.

Sporazumom (1372.) s hrvatsko-ugarskim kraljem Ljudevitom (1342.-82.) knez Ivan II. Nelipić predao je kralju Novu na Neretvi i grad Imotski, ali je među ostalim gradovima sebi osigurao i Čačvinu (Chechwen).⁸ Tvrđava se spominje i u prigodi zaruke Katice, kćerke Ivana II. s Hanžom (Ivanom), prvorođenim sinom krčkoga, modruškog i senjskoga kneza Nikole (1411.) kad je kćerki ostavio svoje utvrđene gradove.⁹ Da bi mogao slobodno raspolagati brojnim nabrojenim gradovima-tvrđavama (Sinj, Travnik, Čačvina, Visuć, Klis, Kamičak na Krki, Ključ, Zvonigrad), Ivan III. (Ivaniš) Nelipić (1379.-1435.) zatražio je i dobio dozvolu od hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda (1387.-1437.) da s njima slobodno raspolaze.¹⁰

Strateška važnost Čačvine pokazala se u počecima napadaja turskih snaga. Opasnost se osjetila već godine 1414. kad je turske čete pozvao u pomoć bosanski vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić. U prvoj polovini godine 1415. turske čete su zaprijetile i Hrvatskoj. Stoga je trogirska općina zaključila da će cetinskom knezu poslati deset strijelaca zbog straha od provale turskih četa (»propter metum Turchorum«) i posudila mu 500 lira.¹¹

Još teža je opasnost prijetila od prodiranja Mlečana. Oni su, iskorištavajući borbe hrvatskih velikaša s građanima priobalja, kao i nezainteresiranost kralja Žigmunda, vječno u velikim planovima, do godine 1420. zauzeli Šibenik, Trogir i Split. U tim borbama za očuvanje hrvatskih primorskih

---

7 V. RISSONDO, Pomorski Split druge polovice XIV. st., *Notarske imbreviature*, Split 1954., str. 20.-22.; o kanoniku Cvitkovu vidi: I. OSTOJIĆ, *Metropolitanski kaptol u Splitu*, Zagreb 1975., str. 110.

8 C. D., sv. XIV., str. 440.-442., br. 329.

9 F. ŠIŠIĆ, Iz arhiva u Željeznom, *Vjesnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 7./1905., str. 170.

10 F. ŠIŠIĆ, n. dj., str. 170; R. LOPAŠIĆ, Iz izvještaja o primorskim arkivima, *Starine JAZU* 25./1892., str. 332., br. 34.

11 P. ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, Split 1977.

krajeva aktivno je sudjelovao Ivaniš s Cetinjanima. Na žalost, on nije bio dovoljno vojnički jak da se suprotstavi Mlečanima i obrani obale južne Hrvatske. Osim te neprestane borbe, Ivaniša je mučilo što nije imao muškog potomka. Stoga je godine 1421. svoje gradove, a među njima i Čačvinu (»Kakumary alias Zaziuiny«), ostavio zetu Hanžu, što je potvrđeno godine 1422.¹²

Ivaniš je nastavio napadati Solin i okolicu Splita iz tvrdog Klisa. Borbe su bile uvjetovane i životnim potrebama, osobito potražnjom soli. Splićani su stoga pretrpjeli velike gubitke jer je propadala trgovina a i »blagajna soli« gubila je godišnje 1.200 dukata.¹³

Napadi su bili žestoki i mletački opći kapetan Petar Loredan bio je prisiljen na sklapanje primirja od 16. lipnja 1420. do blagdana sv. Jure (23. travnja) 1421.¹⁴ Ugovorom su se zaštitile utvrde, pa i Čačvina, ali Ivan nije smio skrivati mletačke neprijatelje, morao je nadoknaditi štete nanesene priobalnim gradovima a ukoliko se bude približila turska vojska, morao je njihovu pojavu javiti rektorima gradova.

Ipak, knez je i dalje upadao s Cetinjanima i s Vlasima na splitsko područje. Time su stradavale solane, ali i dobra splitske nadbiskupije u Zagori, kao i trgovina jer su se splitskim trgovcima nametali teški nameti. Ivanu su se pridružili Poljičani i Omišani. Uzalud su Mlečani nastojali ojačati Splićane i narediti Zadranima da mu pomognu.¹⁵ Kako su bili nemoćni, Mlečani su se približili bosanskom kralju Stjepanu Tvrtku II. Tvrtkoviću (1404.-09. i 1421.-43.) i hercegovačkom vojvodi Sandalj Hraniću. Oni su bili voljni pristupiti savezu protiv Nelipića koji je, bojeći se saveza, nastojao pomiriti se s Mlečanima. Do približavanja bosanskih i mletačkih snaga došlo je 6. veljače 1423. kad je u Sutjesci sklopljen savez po kojem bi bosanske jake snage napale uz mletačku pomoć Nelipićeve zemlje najdalje do Uskrsa (23. travnja 1424.). Tvrtko II. u tom ugovoru pripustio je Klis s njegovim područjem Mlečanima a ostali gradovi, među kojima je i Čačvina (»Zazvuna«)

---

12 F. ŠIŠIĆ, *n. dj.*, str. 170; L. THALLÓCZY i S. BARABÁS, *A Frangepan családoklevéltára történeti ismertetése*, Budapest 1913., str. 191.-193., br. 219.

13 J. S. SOLDÓ, *n. dj.*, str. 92. i sl.; G. NOVAK, *Povijest Splita*, knj. II., Split 1978., str. 888.

14 I. LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, Split 1979., str. 928. i sl.

15 Š. LJUBIĆ, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, Zagreb 1868.-1891., knj. I.-X., MSHSM, sv. VIII., str. 655.-656.

i Poljica pripali bi bosanskom kralju.¹⁶ Međutim, Isak-beg je godine 1424. provalio u Bosnu, opljačkao je, ali ga je Tvrtko suzbio.¹⁷ Tvrtko se morao zbog opasnosti od Turaka približiti Žigmundu i odustati od napada na Cetinu. Stoga se Mlečanima opravdao. Oni su prihvatili ispriku jer nisu mislili izazivati cetinskog kneza. Mlečani su željeli samo dobiti Poljica i solane u Žrnovici, što ih je držao Ivaniš, kako se vidi iz njihova odgovora godine 1425. vojvodi Sandalj Hraniću.¹⁸

Nakon toga, Ivaniš se približio priobalnim gradovima i posljednje dane života proživio uglavnom u miru. Da bi održao svoj položaj, bio je prisiljen uzajmiti od kćerke Katicice 50.000 dukata. Za uzvrat zetu Hanžu dao je sve svoje posjede, pa i Čačvinu s Posušjem.¹⁹

Knez Ivaniš je ubrzo umro (1434.) i njegovo knežstvo je preuzeo »knež Hanž Frankapan, krčki i modruški, cetinski i kliški knez i veće ban Dalmacije i Hrvat'«. Time su hrvatske zemlje od Neretve do Senja, Modruša i Bihaća bile u rukama hrvatskog velmože.

4.

Tako moćan velikaš Hanž, koji bi obuhvaćao ogromno područje, nije bio po volji ni kralju a ni zavidnim velikašima. Stoga je Žigmund godine 1435. zatražio od Hanža Nelipićevu baštinu, što je bilo u skladu s feudalnim pravom, jer zemlje nije mogla naslijediti kći preminulog Ivaniša, nego su se zbog nedostatka muškog potomka, vraćale kralju. Kad se Hanž nije htio pokoriti niti predati Ivaniševu baštinu, kralj ga je proglasio buntovnikom (1436.). Stoga je naredio banu Matku Talovcu da silom oduzme Hanžu Cetinu. Hanž je sebi privukao cetinske Vlahe i u Klisu im 18. ožujka potvrdio stara prava koja su uživali pod Nelipićima.²⁰

---

16 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. VIII., str. 255.-257.; M. PEROJEVIĆA, Stjepan Tvrtko II. Tvrtković, u *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, knj. I., Sarajevo 1942., str. 467.-468.; G. NOVAK, *n. dj.*, str. 892.-893.

17 V. KLAJČ, *Povijest Bosne*, Sarajevo 1990. (reprint izd.), str. 268. i sl.

18 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. IX., str. 5.

19 F. ŠIŠIĆ, *n. dj.*, str. 172., br. 25., 26. i 27. Hrvatsko-dalmatinski podban Domša Ladiković u Labu (Kninu) naredio je kninskom kaptolu da uvede (15. lipnja 1434.) Katicu u posjed, što je kaptol obavijestio kralja Žigmunda; L. THALLOCSZY i S. BARABAS, *n. dj.*, sv. I., str. 253.-255., br. 266., str. 255.-256., br. 267.

20 N. KLAJČ, *Izvori*, n. dj., str. 278.-281.

Matko je uspio, doduše, teškim borbama zauzeti Sinj, ali ga je Hanž ponovno preuzeo. Međutim, Hanž je u prosincu godine 1436. umro. Njegova udovica Katica morala je predati očevu baštinu Talovcima. Time je i Čačvina došla pod upravu Talovaca.²¹

Cetinsko kneštvo preuzeo je godine 1437. Matkov brat Perko (Petar). Kad je on umro (1453.), njegova udovica Jadviga mislila se udati za hercega Stjepana Vukčić-Kosaču (1435.-66.), koji se želio domoći Klisa i drugih utvrda. Stoga su se Splitsani približili pokojnikovim malim sinovima Ivanu i Stjepanu, podbanu Tomasu Bojničiću i kaštelanima Klisa, Sinja, Čačvine («Zazvine») i Petrovca, Juri (Viru!) i Pavlu Kragulj Kišu (1453.). U tvrđavama je po ugovoru trebalo podići barjak sv. Marka dok Petrovi sinovi ne narastu a kašteleni bez znanja i odobrenja splitskog kneza nisu smjeli ništa poduzimati. Ukoliko ne budu mogli braniti gradove, predat će ih Mlečanima. Stoga su im Splitsani obećali izdašnu pomoć u žitu, novcu i oružju, ali su oni morali povratiti Poljičanima zemlje što im je ban Perko oduzeo. Ugovor je čak potvrdilo mletačko vijeće umoljenih i o tome je obaviješten herceg Stjepan: »To smo učinili radi koristi spomenute djece ne čineći nikome nepravdu, da ne budu prisiljeni prositi, uvjereni, da će vašoj ekscelenciji to biti milo, to više što ćemo se toga držati i prema sinovima svih naših prijatelja ako im se slično desi.«²²

Kralj je, međutim, predao godine 1456. hrvatsku banovinu i cetinsko kneštvo celjskim grofovima. Time je kneštvo pripalo rodu nezainteresiranom za dobro Cetine. Kašteleni, koji su branili sinove-sirote bana Petra, nisu imali dovoljno ni hrane a još manje oružja tako da se nisu mogli duže održati. Mlečani se nisu htjeli previše uplitati u te borbe tim više što su celjski grofovi bili prijateljski a i rodbinski povezani s hercegom Stjepanom. Vojsku bana Ulriha Celjskog vodio je Čeh Jan Vitovac. On je (1457.) prisilio hrvatsko-dalmatinskog banovca Tomaša Bojničića da mu preda Knin i Lab a cetinskog kaštelana Jurja (Viru!) Sinj, Čačvinu i Petrovac.²³ Međutim, iste godine u Beogradu je ubijen Ulrich Celjski.

---

21 O Talovcima vidi: *Enciklopedija hrv. povijesti i kulture*, Zagreb 1980., str. 655; Vj. KLAIĆ, *Krčki knezovi Frankapani*, knj. 1, Zagreb 1901., str. 226. i sl.

22 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 25.-26., br. 32. U ispravi se spominje »vir Juraj« a ne Viro; G. NOVAK, *n. dj.*, str. 900.-901.

23 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. XI., br. 1., str. 5.; str. 25.-26., br. 32. i str. 29., br. 37. M. PEROJEVIĆ, Stjepan Tomaš Ostojić, u *Povijest hrv. zemalja*, knj. I, n. dj., str. 534.-535.

Nakon ubojstva Ulriha, bosanski kralj Stjepan Tomaš Ostojić (1443./4.-61.) provalio je iz Livna i Bistrice u Cetinu. Međutim, došlo je do primirja od 15 dana nakon blagdana sv. Duje na zauzimanje splitskog kneza, što su Mlečani odobrili.²⁴ Jednako se i herceg Stjepan Vukčić Kosača (1435.-66.) želio utvrditi na području Donje Cetine, sagraditi kulu u Radobilji i most preko rijeke Cetine. U tim napadima (1459.) Čačvina je došla pod vlast hercega Stjepana, kako je upisano u spisima dubrovačkog vijeća.²⁵ Herceg je optužio bosanskog vladara da želi prigrabiti Čačvinu i predati je Turcima. Papa Pio II. pisao je stoga svom poslaniku u Bosni kako je doznao da Stjepan Tomaš misli predati »castrum Ciasinae« (!) neprijatelju.²⁶ Sve su to bile zakulisne političke igre jer je i bosanski kralj, usprkos velikoj opasnosti od Turaka, htio zauzeti »hrvatski banat« i Cetinu. Time su Juraj (Vir) i Pavao Kiš, kaštelani Vsinja, Cetine i Klisa - kako su javljali Dubrovčani (1458.) i bili u opasnosti i zbog nedostatka sredstava pomišljali i na predaju tih gradova.

Godinu kasnije ban Pavao Špirančić postao je cetinski i kliški knez (1459.-63.). U ispravama tih godina ne spominje se Čačvina koju je držao herceg Stjepan (1459.). On je toliko držao do te granične utvrde da je izjavio (1459.) Mlečanima kako bi je radije predao Turcima nego bosanskom kralju.²⁷ Takav neprincipijelni stav herceg je inače imao, što je otežavalo njegov položaj. Za Čačvinu se borio i bosanski kralj ali su je željele i turske snage. Svi su oni preko nje mogli lakše prodirati prema Primorju. Bosanski je kralj tražio, vjerojatno iz nevolje, »modus vivendi« s turskim snagama. Stoga su ga napadali zbog pada Smedereva (1459.) ali i zbog provala turskih četa u hercegovu zemlju. Upravo stoga odgovor hercegov o Čačvini. Turci su, prema hercegovu pismu Mlečanima (1460.), nudili njemu što god hoće za Čačvinu. Stoga je pitao za savjet vladu na lagunama. Mlečani su mu odgovorili kako bi bilo najbolje da se pomiri s bosanskim kraljem protiv zajedničkog neprijatelja. Herceg je uvidao da će ga Turci »proždrijeti«. Mlečani su bolje od te dvojice uvidali kamo ide razjedinjena Bosna i Hercegovina te su ponovno tražili njihovo izmirenje.²⁸ Bosanski kralj uzalud

---

24 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 108.-109., str. 112.

25 N. DINIĆ, *Srpske zemlje u srednjem veku*, Beograd 1938., str. 252., bilj. 288.; Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 109., br. 113.

26 E. FERMENTŽIN, *Acta Bosniae...*, MSHSM, knj. 23., Zagreb 1892., str. 240.

27 *Monumenta Hungariae historica Magyar Történelmi emlékek*. Osztály I., Budapest 1875., str. 63., br. 41.

28 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 105.-108., br. 166.; ISTO, godina 1461., str. 165.-168., br. 167.

se utjecao papi i splitskom nadbiskupu Lovri da organiziraju križarski rat, pa čak im je poslao bogumilske prvake koji su se obratili, ali za to nije dobio ono što mu je potrebno, oružje da odbije neprijatelja.

Herceg se i dalje bavio nevažnim poslovima tako da je pisao Mlecima kako su Nelipić i Talovci oduzeli neka poljička sela i predali ih Čačvini, ali Poljičani nisu obavili svoja obećanja. Mlečani su doduše obećali da će to ispitati.²⁹ Njima je, međutim, više smetao ban Špirančić koji se godine 1460. domogao Klisa, utvrdio u Cetini i time izazivao bosanskog kralja, hercega i Mlečane tako da su ga tužili ugarskom kralju (1461.). Matijaš Korvin (1458.-90.) naredio je Špirančiću da miruje.³⁰ I tu se radilo ne o većim sukobima, nego o borbi za solane u Žrnovici, važnim za cetinske stočare.

Kad je umro bosanski kralj, njegov nasljednik Stjepan Tomašević (1461.-63.) približio se hercegu toliko da je Špirančić molio Mlečane (1461.) da se zauzmu za sigurnost Cetine,³¹ ali mletačka je vlada odbila njegove molbe iako je uputila splitskoga i zadarskog kneza da ponude novac banu za predaju Klisa i Ostrvice.

Usprkos toga, došlo je do sukoba između bana i hercega. To su bili nepotrebni sukobi u opasnim vremenima u kojima je opreznom svojom politikom najviše dobivala Mletačka Republika. Naime, herceg je molio Republiku da mu pošalje strijelaca za rat protiv bana Špirančića. Lukavi Mlečani su mu odgovorili da mu to ne mogu odobriti ali da slobodno zauzme banove zamlje osim Klisa i Ostrvice. Herceg je mislio provaliti u Cetinu čak i uz pomoć turskih četa.³² Mlečani, ne želeći izazvati hrvatsko-ugarskog kralja Matijaša, nisu pristali na hercegovu zahtjevu.

Herceg je i godine 1462. pisao Mlečanima kako sultan od njega traži 100.000 dukata ili tvrđave Klobuk i Mičevac na granici Dubrovačke Republike i Čačvinu na granici Hrvatske, što on nije dozvolio. Naprotiv, tvrdio je kako je sultanu odgovorio da su Mlečani njegovi gospodari.³³ Mlečani su mu dozvolili da slobodno i bez naplaćivanja carine nabavlja u Mlecima oružje a i da skupi vojsku za obranu.³⁴

---

29 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X.

30 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 171., br. 171.

31 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 188.-190., br. 186.-188.

32 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. X., str. 196.-201., br. 193.-200.

33 M. PEROJEVIĆ, Stjepan Tomašević, u *Poviest hrvatskih zemalja*, n. dj., str. 564.-565.

34 Š. LJUBIĆ, *n. dj.*, sv. XI., str. 227.-228., br. 236. i str. 229., br. 227.

Međutim, te godine (1463.) »Bosna šaptom pade«.

Ban Špirančić u klancima Cetine, vjerojatno pod Glavašem (Uništa) bio je zarobljen od Turaka. Godine 1466. Klis, Sinj i Petrovac su preuzeli kraljevski kaštelani. Te godine umro je Stjepan Vukčić Kosača i njegova vlast je na granici oslabila. Stoga su Poljičani molili kralja Matijaša da ih primi u podložništvo i dodijeli neke zemlje u Cetini. Kralj ih je uslišao (1480.) i dao im Studence, »Zwthysele« na području Čačvine (»Chachwyna«), Bitelić, Rebac, Hrvace, Kamenmost, Košute, Močilo i Vedrine.³⁵

U turskim napadima na Cetinu pala je i Čačvina, vjerojatno godine 1513.³⁶ Naime, već u Kanun-nami (Zakoniku) iz godine 1516. za Bosanski sandžak naređuje se kako Sinj mora čuvati na smjenu 50 vojnika, koji broj je bio značajan pa i u obrani granice. Kad je pao Klis (1537.), vojnička važnost Sinja, a osobito Čačvine je prestala.³⁷

5.

Pod vlašću polumjeseca Čačvina je izgubila vojnički značaj. Malobrojno stanovništvo ispod grada živjelo je uglavnom od stočarstva. Kraj je pripadao Hercegovačkom sandžaku, a Mostarskom kadiluku. Kad je godine 1562. osnovan Imotski kadiluk, pripala mu je i Čačvina.³⁸

Među rijetkim opisima Čačvine je onaj oko 1624. godine, što ga je objavio Franjo Rački.³⁹ U njemu piše kako se u Hercegovačkom sandžaku nalazila Čačvina, udaljena od Splita pol dana hoda. To je bio mali grad-tvrđava opkoljena kamenim zidom, slična tvrđavi Nutjak na desnoj strani rijeke Cetine. U Čačvini je živjelo oko 30 vojnika. Smještaj mu je slab (»debole«) s malo sela u kojima živi malo ljudi. Tvrđavom je upravljao dizdar a bio je

---

35 J. STIPIŠIĆ - M. ŠAMŠALOVIĆ, *Isprave u Arhivu JAZU 1018.-1526. Regesta, Zbornik Hist. instituta JAZU, Zagreb 3./1961.*, sv. 2., str. 624.-625., br. 2906.

36 M. PEROJEVIĆ, *Petar Kružić*, Zagreb 1931., str. 32. Te godine pao i Nutjak.

37 F. DŽ. SPAHO, *Grad Sinj u turskoj vlasti*, zbornik: *Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti*, Sinj 1589., str. 55.

38 H. ŠABANOVIĆ, *Bosanski pašaluk*, Naučno društvo NR BIH, Djela knj. 14., Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 10., Sarajevo 1959., str. 191.

39 F. RAČKI, *Prilozi za geografsko-statistički opis bosanskog pašiluka, Starine JAZU*, knj. 14., Zagreb 1882., str. 176.

pod imotskim kadijom koji ga je obilazio, kao i Nutjak, svakog mjeseca ili svaka dva, te dijelio pravdu. Sela nije ni obilazio.

Stanovništvo oko tvrđave bilo je uglavnom kršćansko a duhovno su ga posluživali, vjerojatno povremeno, franjevci iz Makarske. Pripadao je župi Gornja Cetina koja se protezala od Zadvarja do Čačvine.⁴⁰

U mletačkim spisima kod davanja zemalja, nakon oslobođenja Sinja i pokrajine (1686.), upisani su muslimanski bivši posjednici zemalja oko Čačvine: Hajdar-beg Motučević, Hasan Vrnačić i Mehmed Begović.

Vojnim pokretima za kandijskog rata (1645.-69.) i osobito za morejskog rata (1684.-99.) oživio je i taj kraj. Zna se da je bosanski paša Tekeli obnovio godine 1648. tvrđave Sinj, Vrliku i Čačvinu. To je bilo potrebno osobito nakon pada Klisa (1648.) u kršćanske ruke. Osvajanje Sinja prisililo je tursku posadu da napusti Čačvinu. Međutim, mirom u Srijemskim Karlovcima (1699.) Čačvina je s Triljem pripala Turskoj Carevini jer su je turske snage zauzele neposredno prije sklapanja mira.⁴¹

Iako rat nije bio gotov, Mlečani su dijelili zemlje i preko Cetine zaslužnim pojedincima. Tako je splitski plemić Duje Marchi dobio godine 1688. oko 150 kanapa na raznim mjestima oko rijeke Cetine i više napuštenih kuća da ih naseli seljacima, obrađivačima zemalja. Kad je on umro, darovnicu je potvrdio godine 1691. opći providur A. Molin njegovim sinovima i nadodao im 80 kanapa zemlje ispod Čačvine kao i mlinove na potoku Grabu. Posebno je naglašeno da moraju dovesti seljake koji će tu zemlju obrađivati jer je kraj bio gotovo nenaseljen.⁴² U isto vrijeme je kolonelo Ivan Alberti iz Splita bio nagrađen s 20 kanapa zemlje u Čačvini.⁴³

U okolici Trilja od godine 1690. počele su se pojavljivati obitelji iz Poljica. One su najprije zauzele sela Gardum, Vedrine, Čaporice, dobivši zemlje koje su pripadale obitelji Marchi. Nešto kasnije, pojedinci su se naseljavali i dobivali zemlje i pod Čačvinom.

Tako je harambaša Petrović, koji se borio pod općim providurom Alvisom Mocenigom, dobio za svoje ljude zemlje u tom kraju. Godine 1693.

---

40 K. JURIŠIĆ, *Katolička crkva na Biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine*, Zagreb 1972., str. 139.

41 G. STANOJEVIĆ, *Dalmacija u doba morejskog rata (1684-1699)*, Beograd 1962., str. 109.

42 HISTORIJSKI ARHIV ZADAR (unaprijed: HAZ), *Spisi op. prov. G. Cornara*, sv. I., l. 515.; *Spisi op. prov. A. Molina*, sv. II., l. 232.

43 HAZ, *Spisi op. prov. A. Molina*, sv. II., str. 229.

dano je oko sto kanapa zemalja u Raduni (Velić), Arstiću, Hrsovini, Vrpolju i Trihoviću. To su bili: Petar Uhanović s osam osoba u obitelji, Marko Bartulović, Ivan Jelismić, Tadija Kovačić, Stjepan Baković, Ivan Brajević, Mate Bilić, Mijo Mišerga, Nikola Marcelić, Jure Žuljević, Jure Vidaković, Franjo, Mate Devranović, Jure Vidosović, Stjepan Marisaljić, Tadija Bartičević, Radica Kozličić, Ilija Kozličić, Nikola Pivčević i Ivan Bošković.⁴⁴ Svi su oni bili iz Poljica.

U to područje, nakon godine 1693. stizali su i neki Hercegovci koji su se inače naselili u Jabuci, Vedrinama i Grabu. Oko godine 1698. stigli su vjerojatno iz Rakitna: Mijo Đukić, Vid Vulić, Toma Tokić, Antun Tokić, Luka Tokić, Božo Tokić, Andrija Bulić, Nikola Marić, Mijo Lavičević, Mate Tokić i Ivan Tokić. Tokići i Marići i danas žive u Veliću. Oni su molili mletačku vlast da se tu nastane. Mocenigo je naredio zapovjedniku tvrđave da ih opskrbi hranom i da im dade samo po kanap zemlje za vrt kako bi se nekako prehranili. Ujedno je naredio Poljičanima da im ne smetaju nego da žive skupa u slozi. Jednako su se ispod tvrđave nastanili Antun Ković, Luka Žilić i Ivan Babić. Mocenigo im je godine 1697. odobrio zidinu i 30 kanapa neobrađene zemlje u Aptovcu. Tu je 27. kolovoza 1697. dobio nešto posjeda Andrija Čović.⁴⁵

Karlovačkim mirom (1699.) granica je od livade sela Turjaka išla na brežuljak »koji gleda prema Triljskoj skeli, iznad crkve sv. Mihovila« te prema selu Čaporice, dok je Čačvina ostala u Turskoj Carevini.⁴⁶

Čim je izbio mali ili sinjski rat (1714.-18.) domaći krajišnici prodrli su preko Cetine i zauzeli među ostalim i tvrđavu Čačvinu. To se još više učvrstilo nakon uspješne obrane Sinja (1715.) jer je opasnost od neprijateljskih napada bila još uvijek prisutna.

Nakon osvojenja Imotskoj (1717.) kapetan topništva Ante Grabovac postavljen je kaštelanom Čačvine.⁴⁷

---

44 J. A. SOLDI, Etničke promjene i migracije stanovništva u Sinjskoj krajini krajem 17. i početkom 18. stoljeća, *Zbornik Cetinske krajine*, knj. 4., Sinj 1889., 99.-100.

45 ISTI, str. 123.

46 E. KOVAČEVIĆ, *Granica Bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama karlovačkog mira*, Sarajevo 1973., str. 130.-131.

47 KNJIGA OBITELJI GRABOVAC, str. 9. (Kod obitelji Grabovac u Sinju.)

Splitski nadbiskup Stjepan Cupilli 15. lipnja 1718. došao je iz Garduna preko rijeke, uoči blagdana Tijelova u Čačvinu.⁴⁸

Ujutro na blagdan prvi se ispovjedio kapetan Grabovac i s njim ostali vojnici. Nadbiskup je održao Službu Božju i pričestio posadu. Nakon toga je u uskom prostoru tvrđave održao procesiju s Presvetim. Na četiri strane po običaju podijelio je po običaju blagoslove uz pjevanje psalama. Tako je uz kulu na istoku tvrđave pjevao psalam: »Bože, u tvoje ime spasi me...« s molitvom: »Pohodi, molimo, Gospodine, ovu tvrđavu...«, na sjeveru uz tursku granicu psalam: »Da Gospodin nije bio s nama...« s molitvom protiv pogana, na zapadu uz tvrđavna vrata psalam: »Podigni oči moje k brdima...« s molitvom: »Obrani...« a na jugu prema kršćanskim krajevima: »Hvalite Gospodina svi puci...« s molitvom: »Molimo, gospodine, za Crkvu tvoju...«

Kako nije bilo crkve, nadbiskup je naredio fra Pavlu Grabovcu, tada u Splitu na Poišanu, da se podigne nova i to posvećena sv. Anđelima Čuvarima, da bude na vidnom mjestu s lijepim pogledom na kršćanske i »turske« krajeve - »kako bi sveti prvaci, koji dvore kod prijestolja Božjeg, udostojali imati pod svojom zaštitom ova mjesta i stanovnike...«

Nakon Požarevačkog mira (1718.) Čačvina je došla pod mletačku vlast. Tijekom XVIII. stoljeća izgubila je kao tvrđava svoju važnost. Stoga je pomalo propadala.

---

48 Nadbiskupski arhiv Split, S. 66, str. 132-134.

Josip Ante Soldo: ČAČVINA (SHORT HISTORICAL REVIEW)

S u m m a r y

East of the little town of Trilj, where a road from Sinjsko polje to Livno breaks through a valley, there are the remains of an old fortress called ČAČVINA. It existed on the border of old Croatian districts: Cetina, Hlijevno (Livno) and Imota (Imotski). Although first mentioned in 1371 in the written documents, it had been probably in use in the 13th century when the dukes of Bribir governed in Cetina. Čačvina was strongly held by the Nelipići. Its strategic values proved especially when Turks invaded those regions, coming across Bosnia from 1415 on.

Čačvina was a strong background to Ivaniš Nelipić in defending the Croatian coastal areas from Venetian dominance. Unfortunately the coastal towns, loyal to their autonomy and privileges, hardly turned to their hinterland and noblemen, Croatian landowners. Croato-Hungarian kings did not support the symbiosis of the coastal towns with their background as well. It weakened the defence of Croatian dukedom of Ivaniš nelipić and facilitated the taking of coastal towns by Venice.

The similar case was with Bosnian kings and Stjepan Vukčić Kosača, the duke. There were battles near Čačvina, the main fortress towards Cetina and Klis. These useless struggles weakened the resistance to Turkish conquerors.

Čačvina fell into Turkish hands in 1513, being mentioned in Kanun-nama of Bosnian sanjak about the year 1516. After the fall of Klis under Turkish power Čačvina lost its great military importance. It became the watch tower with about thirty soldiers in, and scarce inhabitants around. In the time of liberation wars (17th cent.) that region became lively due to fierce battles and with the coming of new people from Herzegovina and Poljica. After a little war, the war of Sinj (1714-1718) the fortress fell under Venetian power but during the 18th century it started to decay.